

Оригинални научни рад

UDK 821.14'02.09-14

DOI 10.7251/SVR1612289L

КОМПАРАТИВНА АНАЛИЗА ДВЕЈУ ПЕСАМА

(Пиндарова и Бакхилидова епиникија)

Доц. др Обрад Лукић¹

Педагошки факултет, Независни универзитет Бања Лука

Апстракт: Епиникија је похвална хорска песма испевана у славу такмичара који би победио на једној од великих јавних свечаних игара које су биле посвећене боговима а одржавале су се у Грчкој још од осмог века пре нове ере.

Овај рад представља један покушај упоредне анализе двеју епиникија. Једну песму написао је Пиндар а другу Бакхилид, али обе су песме посвећене истом човеку и истом догађају па носе исти наслов *Сиракушанину Хијерону*. Старогрчки лиричари, сваки на свој начин, песнички говоре о Хијероновој победи на такмичењу у Олимпији.

Користећи се методом компаративне анализе, аутор је настојао да осветли неке вредности ових великих песама насталих у петом веку п.н.е., али које су својом рефлексивном и данас актуелне.

Кључне речи: *Бакхилид, Пиндар, епиникија, Грчка, Бог, грчка митологија, победа, срећа, песништво, живот, смрт, истина, правда, трагедија, судбина, патња, туга.*

„Радост смртних брзо узлеће, и исто тако
брзо пада земљи, оборена од непознатих сила.

О људи, што један дан само живите!
Шта је човек? Шта није? Само је сенке сан.”

Пиндар

У класичном периоду грчке књижевности посебно је била развијена хорска лирика. Од свих хорских песама сачуване су само епиникије, победничке песме. Њима су познати старогрчки песници прослављали победнике у јавним надметањима. У старој Грчкој апсолутни владари, тирани, на својим дворовима окупљали су песнике да би их ови својом песмом прославили. Тако су Пиндар и Бакхилид, познати и признати старогрчки лиричари, сваки својом

¹ Доктор књижевних наука, e-mail: obrad.lukic@yahoo.com

песмом, прославили Хијерона, владара из Сиракузе, када је његов јахаћи коњ Ференик, 472. год. п.н.е., победио на хиподрому у Олимпији.

Обе епиникије су посвећене истом човеку, прослављају исти догађај и предмет су нашег интересовања. Покушаћемо да упоредном анализом осветлимо неке вредности ових великих песама које носе исти наслов „Сиракушанину Хијерону”.

*

Бакхилид се на почетку своје песме обраћа тиранину, истиче вредност и значај поезије саопштавајући своју жељу да песмом прослави победу. Од 17. до 30. стиха следи песниково поређење с орлом, а затим благослов Хијероновој браћи. У делу песме, од 37. до 49. стиха, приказан је коњ Ференик, а онда се нижу стихови који говоре о срећи Хијероновој. Као објашњење констатацији да на свету нико није потпуно срећан у песму је укључен мит о Хераклу и Мелеагру коме је посвећен највећи део песме, од 56. до 175. стиха. На крају се песник поново враћа победи и победнику, мотивима назначеним на почетку песме.

Слично је компонована и Пиндарова песма. На почетку је подвучен значај олимпијских игара, сазнајемо коме је песма посвећена, дата је слика коња Ференика и истакнуте су врлине Хијеронове. Од 26. стиха следи излагање легендарних прича о Пелопу², Танталу³, Еномају⁴ и траје до 93. стиха. Након песничке обраде митологије, песник се окреће победнику, хвали га и прославља.

Јасно је да је композиција песама изведена готово на исти начин. Песме се развијају тек кад се у њих укључују неке епизоде из старогрчке митологије. Уметнуте су у расцепљену структуру и заузимају средишњи део песама. Након изложеног мита, песници се поново враћају мотивима којима почињу песме.

*

Своје лирско казивање Бакхилид почиње апострофом:

„Ој витешке Сиракусе
Главо сретна!”

² Син Танталов кога је отац као дечка заклао и дао боговима за ручак, али су га ови поново оживели.

³ Зевсов син, љубимац богова, владао у Лидији у граду Сипилу, није умео да чува тајне богова.

⁴ Краљ града Писе.

Директним обраћањем песник успоставља непосредан однос с оним коме је песма посвећена. Касније откривамо да метонимијска замена „главо сретна”, у којој је наглашен део место целине, недвосмислено упућује на тиранина Хијерона. Апострофа лирском субјекту садржи експликације осећања среће и одушевљења изазваних победом на хиподрому. Назначени су личност и место којима је песма посвећена.

И Пиндар се послужио апострофом при крају песме:

„Бог чувар твој се, Хијероне, за бриге
Твоје бригом брине свом,
И не остави ли те скоро он,
Још ћу слађу, мислим, побједу-
Брза славит кола и наћи ћу пјесмама врело...”

Песник се обраћа Хијерону указујући му на божију наклоност и саопштава му своју намеру да ће га као „најумнијега и најсилнијега међу људима” славом овенчати. Жели му и прориче победу четворопрегом да би имао нову инспирацију за нову песму.

Бакхилид кличе Сиракушанину, хвали га и позива да заборави судијске послове и бриге, а да се осврне на његову песму. Песник је уверен да ће Хијерон најбоље моћи да процени вредност његове песме. Тиранин је представљен као интелектуалац, а у први план избила је идеја о вредности поезије као уметности:

„Тај слађахни дарак Муза –
Вијенац их љубица кити – право ћеш,
Ако на свијету итко,
Ти оцијенит.“

Хијерон се бави правничким пословима и праведан је судија, разуме се у уметност и способан је да суди о њој.

Праведну владавину Хијеронову и његову љубав према уметности истиче и Пиндар у стиховима:

„Правде жезло на Сицилији, јабуком родној,
Држи и влада, са свију врлина цвијећа цвијет бере;
Ал’ он пуним сјајем сја
И у глазбе красоти,
Што за столом милијем
Често забава је нама.”

Поред тога што праведно влада, тиранин је образован, воли музику и песму.

Песма је за Бакхилида „слађахни дарак Муза”. Муза песнику даје надахнуће. Без воље и утицаја богова нема стваралачког чина. Божанство му је помогло да створи дело и песник не крије значај божанске поруке коју је примио. Поезији се приписује божанско порекло пошто је снагу за његов стваралачки акт уметнику давала муза. Призивањем муза песник дивинизира стваралаштво као и онога који је позван да га оцењује. Поетски чин је нека врста светог заноса и потиче од необјашњиве моћи надземаљског бића. Пошто суди о нечем што је створено под окриљем божије моћи, тиранин је стављен у одређен ред богова.

Да су песници зависни од муза и богова, који су према легенди први песници, потврђује и стих Пиндарове епиникије:

„Стријелу Муза мени снагом
кријепи пресилну.”

Музе су божанска створења која се појављују као инспиратори и заштитници уметности. Хијеронова победа је само „згодан пут” песниковом надахнућу које је од музе примио. Песник ће испевати нешто тајанствено што ће се спојити са ликом победника и учинити га узвишеним.

Значај олимпијских игара Пиндар наглашава на почетку песме упоређујући их с водом, сунцем и златом:

„Понајбоља је вода, а злато ко ватра,
Плама жар обноћ, високо над богатство
Сјајнијем сјаји;

Игре пјеват жудиш ли,
Драго срце ми моје,
Више немој од сунца
Топлију да звијезду тражиш
другу сјајну, за дана гдје небом пустијем,
Нити ћемо игре пјеват љепше од олимпијских.”

Оно што је вода у природи, Сунце међу звездама, а злато у богатству, то су олимпијске игре међу играма. Вода и сунце су елементарна животна потреба, а злато је симбол богатства и асоцира на сјај, драгоценост и чистоту. Као што се пламен ватре у ноћи диже у висине и светли, тако и злато сија на висини богатства. Поређењем је слика конкретизована. Визуелни ефекат постиже максималну импресију и слици даје посебан квалитет. У тај контекст песничке слике смештене су и олимпијске игре које се попут пламена издижу изнад осталих игара. Слика остварује своје пуно значење. Топлије звезде од

Сунца нема нити лепших игара од олимпијских. Лепе су и зато што у њима учествују велики људи и стичу велике победе. У десетом стиху истакнут је победник Хијерон. Он има божанске димензије јер га песник види као Зевсова⁵ сина. Побрао је све врлине а у рукама носи златни штап⁶ као симбол највише части и власти. Пење се у божије висине и богови му пружају руке.

Подлогу песама чини исти догађај. Већ је речено да је то победа Хијероновог јахаћег коња Ференика. Прецизно су у обе песме означени локалитети догађаја, месташце Писа и поток Алфеј који се налазе у Елади у крају олимпијском.

У Пиндаровој песми Ференик је представљен у збијеној и врло динамичној песничкој слици:

„Кад уз Алфеј полетје он,
Бока подбост у трци не даде,
Добит стече господару свом...”

Коњ Ференик је полетео као стрела уз поток и донео победу своје господару. У песничкој слици је фиксиран тренутак освајања победе. Ни јахач није успео да подбоде коња, а он се већ нашао на циљу. Снажан и ефикасан је овај динамички мотив јер се коњ доживљава и види као птица у лету.

Пун ефекат постиже и Бакхилид у приказивању Хијеронова коња:

„Риђана Ференика,
Ждријепца, муњу брзу, Зора златна видје,-
Он јурну и добит доби.
Земљу дирам, кунем ти се :
Још њега у лету к мети,
У такми не завише коњи прашином,
Одмичућ пред њим хрло.
Ко ударац буре суне...”

Као муња брза Ференик је одмицао испред коња измичући чак и прабини која се дизала за њима. Силовито је наступио, победио и изазвао опште одушевљење посматрача. Мотив је динамичнији а слика импресивнија него у Пиндара. Коњ је у борбеној акцији приказан као претерано моћан. Није само реч о откривању сличности између животиње и појава у природи, метафора с персонификацијом чини песнички склоп. Особина је истакнута неочекивано, нагло и брзо. Дескрипција је импресивна. Животиња тријумфује лепотом и снагом свога тела. Призор се доживљава са осећањем задовољства.

⁵ Бог громовник, господар богова и људи.

⁶ Жезло.

Приказана је атмосфера у којој се природа једног живог бића у пуној својој снази остварује и усређује другу, људску природу. Животиња чини човека срећним, што потврђује међусобну животну условљеност свих живих бића. У непрекидном току животних појава, осим људи, активно учествују и животиње. Ако немају израз људског духа, оне имају телесну снагу коју немају људи. Ференик премашује своје природне могућности. Изостала је конкретна слика јахача, али је на имплицитан начин исказана у јединству његове борилачке вештине са узвишеном способношћу животиње. Довољна је слика коња да се претпостави борилачки таленат јахача. Снагу људског духа крепи снага животињског тела. Оверена је непрекидна и нераскидива човекова веза са животињама.

Јахаћи коњ Ференик је у обе песме представљен у својој правој лепоти и максималном напору. Животиња се даје потпуно, њена природа је чиста, безазлена и искрена, док се у животу често појављују примери изобличавања људске природе. Код животиње нема лицемерја и извештачености. Руковођена инстинктом, без утицаја воље и разума, она своју физичку снагу и спретност несебично улаже непосредно делујући на свест човека, карактер и снагу његових емоција. У комуникацији са човеком остварен је потпун израз слободе и физичке истрајности животиње.

У општу атмосферу уклапа се мотив људске среће и уживања. Победа је она основа на којој се рађа и распламсава тај осећај. Овај мотив разрађују оба песника. Бакхилид каже да Хијерону „плива живот у срећи” јер му је ту „красоту” бог уделио. Код Пиндара је Хијерон након победе доживео врхунац славе и по целој Олимпији му „славе свијетлост свијетли.”

Кад говоре о срећи, оба песника на имплицитан начин сугеришу неко психолошко стање. Тако сугеришу став да победу прати пораз а срећу несрећа. Победник је освојио победу и срећа му је заблистала што је природно и у реалном и објективном смислу праведно, али, на другој страни постоји реакција и побуна етичког принципа у коме се види како победник слави а побеђени очајава. Ако је срећни добитник свестан стања несрећног губитника, и њему је самом ускраћена потпуна срећа.

Победнику се приступа са психолошког и социолошког аспекта. У надметању је постигнута победа која позитивно делује на психичко стање победника и јача његов друштвени положај. Он неће бити заборављен ни онда када можда више и не буде био цењен. Победник је срећан и доживљава психолошко олакшање а у друштвеном смислу стиче углед и поштовање. Као што је победама у рату заслужио признање, тако и на спортском такмичењу победник успева да задиви свет у Олимпији. Онај који господари најозбиљнијим и најзначајнијим сферама друштвеног живота побеђује у игри и тако постаје и њен господар. Не би требало да схватимо тиранинову победу као

залог власти, али сама победа у себи носи атрибут власти јер победник влада над побеђеним. Победа изазива и мржњу јер је поражени несрећан, испуњен понижењем и самопрезиром. Тиранин има моћ, богатство, власт, први је, срећа му се осмехнула и у игри - победник је. Песма му је поклоњена и у њој песник Бакхилид каже :

„Сретна ли, коме бог ти
Красоте те удијели дијелак !
И у срећи , богатству
Сав пливам у живот,-...”

Пиндар, такође, у истом тону химничким изразом кити победника :

„Побједнику медене среће сјај
Жиће, сав закупи му вијек-
Све рад игре. А срећа, што вазда, дане све траје,
Сваком смртнику је највећа.”

Одушевљени песници похвалним изразом обасјавају једну посебну ситуацију срећног појединца. Озарен победом победник се осећа узвишеним и надмоћним. Изражена је вера у човека, за њега има наде док побеђује. Човек остверује право на уживање ово-земаљског живота, да у чулним и духовним задовољствима постиже земаљску срећу.

Подвучено је већ да је Хијерон моћан, праведан и образован владар. Победа на олимпијском такмичењу одговара мозаику његових особина. Заслужио је да буде победник јер је индивидуално означен и конкретно обележен као праведан и добар човек. На тој платформи указује се захтев да људски живот буде заснован на правди и доброту. Уочљив је присан додир песника с победником. У духу схватања улоге и моћи тиранина, песници се не уздржавају од излива лепих речи и хвале. Тиранин им не изгледа као наругушен деспот, већ човек који заслужује поштовање и дивљење, чији је углед међу Сиракушанима нагло порастао.

Бакхилид му шаље песму са острва као службеник музе Ураније⁷. У заносу да опева славну победу, песник се упоређује са орлом који лети бескрајном васионом и с висине гледа свет испод својих крила:

„Мрким крилима хитрим
Високо зрак силни сијече
Сур орао, гласник владара свесилног,
Зеус – бога громовника ;
У снагу се страшну дрско
Узда, - од стрâ шћућуре се
Миле, гласне птичице...”

⁷ Муза, заштитница астрономије.

Ова песничка епизода је изразито рефлексивног карактера и казана је на симболистички начин. У њој је садржана песников мисао о стваралаштву и ствараоцу који стреме ка висинама издижући се изнад приземног света. Песник се у знаку орла јавио с висине где је место „свесилном громовнику”. Иако је свету познат, недостижан му је. Знак висине је знак моћи. Слика орла није обична дескрипција. Небо и висина асоцирају на идеале, узвишене циљеве, подвиге. У контрасту је представљена слика орла према птицама певачицама које су у стању потчињености, а орао је величина која изазива страх. Песник није случајно изабрао поређење с орлом јер, по тотемизму,⁸ Зевс је близак орлу. Он је Зевсова света птица и не могу да га победе „мале гласне птичице.” Сугерисана је разлика међу песницима. Док се орао летећи висином такмичи с ветром и „дрско” својом снагом прети, дотле се мале птице певачице од страха крију. Јасно је становиште: мали песници су у сенци великих. Орао симболизује песника. Алегоријска слика говори о смислу уметничког стварања уопште. Као што сури орао својим крилима „високо зрак силни сијече”, тако песник, као божији гласник, снагом свога песничког духа разгони и сече мрак на земљи. Могло би се рећи да је доминантно проповедање аристократизма у уметности.

Иако их дели двадесет пет векова, могуће је повући паралелу између Бакхилида и Добрише Цесарића чији се облак крварећи лепоту диже у небо попут Бакхилидова орла.

Слика орла у вези је са песниковим гласом који долази из „свег грла” и високо се диже:

„Глас дићи и Хијерона
Хвалит...”

Слика постаје вишезначна. Песников глас, орлова крила, Хијеронова моћ и способност обезбеђују себи место у висинама, уз громовника, што, у ствари, представља тежњу ка подвизима и идеалима. Одређена је релација приземност - висина, светло - тама, однос бесмртних богова и смртних људи. Пред песниковим очима отварају се путеви и „пуцају” по разним странама света. Он жели, осим Хијерона, да прослави и његову браћу, диви им се и благосиља их што су победили у бици код Химере⁹.

⁸ Тотемизам је култ према некој животињи за коју се верује да има сродности с племеном. И боговима су приписиване неке особине животиња, тако је Зевс близак орлу, Атена – сови, Артемида – кошути, Посејдон – делфину.

⁹ Химера је грчка колонија на северној обали Сицилије. Химерани су 480. пре н.е. под вођством Гелона, Хијероновог брата, победили Картажане. У бици су учествовала сва четири сина Диноменова : Хијерон, Гелон, Епизел и Трасибул.

*

У структуру песама песници уграђују митолошке приче којима објашњавају одређене животне истине. Изложен је мит о Мелеагру, једанаести подвиг Хераклов, митолошка прича о Енеју и Артемиди, затим мит о Пелопу, Танталу, Хераклу и Дејанири.

Кад пева о срећи Хијероновој, он каже:

„И у срећи, богатству
Сав плива му живот, - све завист
Буди с'. Ал' нитко на земљи
Скроз се сретан не роди.”

Као аргумент оваквом ставу, следи песничко излагање мита о Мелеагру¹⁰. Песник заузима критички став. Из еуфорије победе, узвишености, ведрога расположења и оптимизма, прелази се у сверу песимизма. Стихови стоје између описане Хијеронове среће и описа тамне стране људског живота коју нам сугерише мит о Мелеагру. Мелеагар је био срећан, али је ипак јадно умро. И срећа има своју другу – тамну страну. Тврдњом да се нико на земљи није потпуно срећан родио песник наједном окреће причу у другом смеру. Враћа се грубој реалности да све на овом свету, па и срећа, са собом носи траг пролазности. Све оно што представља ведру страну живота, једном се распе у мрак и смрт као антитезу светлости и живота. Људске победе, напори, жеље и чежње, надања кроз која човек осмишљава свој живот – пролазни су. Када се сећање на једну победу изгуби у забораву, нестаће тада и њена величина, сјај и лепота, а победник који се у победи уздиже и одваја од људи као неко узвишено, засебно биће, постаће свестан неизбежне пролазности славе и среће. Потпуна је срећа тамо где нема никаква бола, али је немогуће наћи такво место. Углавном попраћена завишћу срећа, ако нема мере, брзо прсне.

Оправдање за овакав свој став о срећи песник налази у грчкој митологији. Песнички се излаже једанаести подвиг Хераклов¹¹. Херакле се спустио у Хадово¹² царство мрака и туге. Дакле, обрађен је мотив силаска у подземни свет.

Песма има наративан ток, драмску структуру и композицију јер се остварује и одвија у дијалогу између Херакла и Мелеагра који прича о свом страдању. Тужна је исповест Мелеагрова и зато заузима централни део Бакхилидове песме.

Веровање у загробни живот, поред вере у бога, прокламоваће и много каснија хришћанска религија. Она објашњава да у часу смрти

¹⁰ Ојнејев син, грчки херој прогањан и кажњаван од сопствене мајке и богиње Артемиде.

¹¹ Највећи јунак грчке митологије, син Зевса и Алкмене, персонификација надљудске снаге.

¹² Господар подземног царства умрлих, мрачни бог

бесмртна душа напушта смртно тело и улази у вечно царство духа. И Бакхилид у својој песми изражава верску представу о разлазу људске душе и тела. Мелеагрова душа живи самостално у облику његова сене. Херакле се састаје са Мелеагровим „алтер – егом ” као одразом његова гласа. Тај глас Хераклу на одређен начин објашњава Мелеагров мученички живот.

Песимистичким тоном објашњава се човекова немоћ да се одупре законима живота, али и човеково упорно настојање да сазна било шта о питањима живота и смрти која га муче. Дата је суморна слика човекова положаја. Изнесено је гледиште да је човек пред смрћу беспомоћан и да је она његова коначна судбина.

У дијалогу између Херакла и Мелеагра развија се једна тамна филозофија живота. Заснована је на мотивима срџбе, увреде, освете и клетве од којих просто кључа прича о Мелеагру. Јасно је да је узрок Мелеагровог страдања срџба богова. У песми се излаже митолошка прича о Енеју и Артемиди.

Смртан човек не може да се одупре богу. „Створ људски се гневу божијем тешко отме, ” говори Мелеагар Хераклу. Богиња Артемида овде је приказана као свемоћна деспотица без скрупула. Богови не дозвољавају да им се противречи и од људи захтевају апсолутну покорност. Човек не може да се понаша као свемоћни господар. Једино бог има ту привилегију да даје и одузима живот. То божије право не могу да присвајају смртни људи.

Мелеагар је жртва гнева и освете. Свети му се и богиња Артемида и рођена мајка. Мајка смишља сину смрт да би осветила погинулу браћу. Обрађен је проблем децоубиства које је наступило из освете. Мајка је у сукобу са сином, а где су сродници у сукобу исход је дубико трагичан. Зар има веће трагедије од оне у којој се родитељска љубав претвори у мржњу која узрокује смрт сопственог детета.

Као што Пиндар у својој песми мења мит о Пелопу, тако и Бакхилид не наводи митолошку причу по којој је Аполон¹³ убио Мелеагра него наводи други мит о смрти Мелеагровој – мит о угарку као предказању мојри. Богиње судбине су прорекле још у тренутку његовог рођења да ће Мелеагар умрети кад угарак догори на огњишту и тако одредиле време његове смрти. Узалуд је Мелеагрова мајка Алфеја угасила угарак и брижљиво га чувала сакривеног у сандуку. Из беса према сину због убиства њезине браће, узела је угарак из сандука и спалила га. Тако се остварило предказање богиња судбине. Мелеагар је умро, а његова душа одлетела је у тужно царство сенки.

Наглашена је породична трагедија у којој се мајка нашла у сукобу између обавезе да испуни закон и материнске љубави. У односу на онај мит по коме је Аполон убио Мелеагра, ова митолошка прича има

¹³ Бог уметности и светлости.

трагичнији набој, зато се песник за њега и опредељује. Да ли је преступ сина толико велик да га мајка проклиње и осуђује на смрт? Мајчино проклетство је најтеже и оставља најдубље трагове. Овакав ситуациони мотив изазива потрес и удар и изражава горку и дубоку невољу људску. Попраћен је снажним емоционалним узбуђењем. То нису ситуације које привлаче и којима се тежи. Или се мајчин поступак схватио као борба за позитивне људске циљеве, или се протумачио као израз негативних људских побуда и зла у човеку, остаје једно јасно: јачи је захтев да се испуни воља богова од родитељске љубави, и зато мајка подлеже греху. Ако је и далек по неким димензијама, син је близак по крви и за осуду је мајка која га прогони, али све је оправдано ако је с божијом вољом учињено. Тако се чини да овакав почињен грех своје оправдање налази у богу. Бог је безгрешан па оно што долази као израз његове воље не може се сматрати грехом.

Уплитање бога у овакве поступке је покушај да се ублажи појава децоубиства као последица реакције психолошко – емоционалног дефекта личности. По својој суштини, оваква појава је мрачна, негативна, одбојна, од које се бежи, али живот показује да ипак постоји у егзистенцији човековој уопште. Она није евидентна само у извесним примитивним и економски сиромашним, заосталим заједницама, него је присутна и у напредним, развијеним и културним срединама као и у свим друштвеним слојевима од постанка до данашњег времена.

Трагична Мелеагрова судбина ганула је дубоко Херакла и он плачући жали јунака и констатује да је за смртна човека најбоље да се уопште није ни родио.

„Не родит се, не угледат
Сунца зраке најбоље је
Смртнику.”

Груба стварност кроз коју је прошао Мелеагар основа је оваквом размишљању. Визија живота је деморализаторска, а огорчење је кулминирало. Овакав став показује колико је мрачан живот када се излаз види у смрти. Из стихова извире црни песимизам, тотална негација живота. Све оно што мучи, оптерећује и жалости човека у његовој трагичности и беспомоћности нашло је места у овој констатацији. Кад животне тегобе надвладају човека, живот постаје неподношљив. Овакав закључак има само очајник са осећањем безнадежности. У дубокој резигнацији, изазваној страдањем, Херакле је живот означио бесмисленим. Такав живот, много векова доцније, Владислав Петковић Дис је називао тамницом. Силе зла су толико изражене да је смисао живота доведен у потпуну сумњу. Зашто се уопште и рађати ако се живот мора провести у патњи. У Херакловој изјави нема ни трунке вере у победу човека над злом.

Међутим, занимљиво је да песник ове речи ставља у уста Хераклу који је у старогрчкој митологији проглашен најпожртвованијим легендарним јунаком. У њима препознајемо Хераклово саосећање с јадним Мелеагром и идентификацију с њим. Зашто баш Херакле изражава став у коме се презире живот а изабире смрт? Одговор налазимо у стиховима који говоре о богињи Хери која га је прогонила и радила му о глави. Из мржње му је померила ум па је постао децоубица. Судбина му је опора као и Мелеагорова. Злочин и грех починио је несвесно па кад га је прошло лудило, проживео је дубок бол. Али, за разлику од Мелеагра коме су усуднице прорекле смрт, Хераклу пророк прориче велике подвиге и бесмртност. Дакле, Зевс није хтео Хераклову смрт иако га је покатакд кажњавао.

У судару са мрачним песимизмом стижу Хераклове речи у знаку оптимизма:

„Ал' плакат нама
Од користи није, већ оно ми је рећ,
Што ће с' и испунити.“

Херакле размишља о женидби. Он жели Мелеагрову сестру Дејаниру¹⁴ коју му овај у царству сенки препоручује. Херакла наједном напушта очајање и он оптимистички гледа унапред. У стању је да влада собом, поборник је прогреса. У непосредном је додиру с невоњом, али указује на нешто што охрабрује. За њега постоји нада и утеха. Херакле равнодушно и смирено најављује ведру сферу живота. Показује да племените људске побуде избављају човека, успостављају и одржавају његову нит живота. Сад га видимо у функцији утешитеља и заштитника, као одлучна борца за напредак. Хераклово размишљање уноси светлост у атмосферу изгубљености и безнађа. Његова тежња за породицом, вера у љубав, живот и човештво чине га победником. Он открива нове животне вредности па из резигнације и пасивизма прелази у активизам. Херакле афирмише рационалне елементе људске егзистенције и појављује се као прогресивна снага човечанства. Његова вера у будућност је водила понашања. Она надахњује и изражава протест против животне беде и људске малодушности.

Зевс није хтео ни Пелопову смрт, али Танталу одређује вечито мучење. Иако је био љубимац богова, Тантал их је изневерио и није успоставио комуникацију с њима. У својој охолости он је оборио родитељски закон и починио превелик грех према свом сину. Стихом „Плата лоша често клеветника стићи зна” песник нас уводи у излагање мита о Танталу и његовим мукама. Казна стиже грешника јер Зевс све види и правду дели. Тантал је заборавио да је смртник и својом охлошћу љутио је оца Зевса. Гнусна и драматична појава је

¹⁴ Кћерка Енејева.

жртвовање Пелопа. Он носи тему апсолутне невиности и конкретан је симбол страдања човека. Јединствен је пример трагичности. Пелоп не испашта свој грех, жртва је очевог неусклађеног односа са светом.

Песник констатује да се од бога злочин не може сакрити:

„Али нада ли се тко, да богу дјело ће
Сакрит, вара с'!“

Богови оживе Пелопа и он се појави лепши него што је био. Оживљавање Пелопа блиско је једном много каснијем хришћанском веровању: након смрти долази васкрснуће у поновни вечни телесни живот. По хришћанској религији особа је изнад смрти. Она стиче бесмртност у смртном животу и живи упркос својој физичкој смрти. Човек никада није довољан сам себи и увек има спасења јер има спаситеља. Од њих човек може да тражи само оно што припада смртнику. Богови награђују прегалаштво, праведност, пожртвовање, верност, али кажњавају оне који су надмени, нечасни, славољубиви, дрски и обесни. Тантал је неморалан, деформисан лик који у својој природи има нешто неприродно – анимално. Покушао је да деформише и бога, али није успео. Представљен је као индивидуалац који самостално одлучује и усмерава своје поступке супротстављајући их вишим силама – боговима. Истакнут је проблем сукоба између закона и дејства индивидуалне људске свести, појединачног схваћања. Сличан проблем имамо у трагедији „Антигона“. Креонт осуђује Антигону¹⁵ на смрт јер је прекршила његов налог. Међутим, она следи унутрашњи, природни закон сестринске љубави према брату, а крши наметнути јој закон који долази споља. Упркос Креонтовој забрани, она сахрањује брата Полиника. Тантал је у својим тежњама показао своју људску слабост, а Антигона је испољила своју моралну снагу. Супротстављена Креонтовим¹⁶ захтевима, она остаје на линији своје савести у борби за узвишене људске идеале. Њезин живот је савршен јер је морално усклађен. Тантал је божију врлину претварао у своју ману и зато му бог казном одузима снагу за нове грешке. Брзо и лако је заборавио божија добротинства и милосрђе, али ће злочин вечито трајати у његовој свести јер га на њега непрекидно подсећа казна коју трпи. Као кажњени прекршилац божијих принципа, он служи као опомена. У својој злоби, висио је над правом и животом свога сина и осуђен је да виси у својој невољи, гладан и жедан изнад обиља хране и воде. Тантал је представљен и као крадљивац. Храну и пиће је крадом носио из двора божијега, расипао га и трошио с вршњацима уз пијанчење и разуздан живот.

¹⁵ Едипова кћи, спремна да се жртвује за сваког; прекршила Креонтову наредбу и сахранила брата Полиника.

¹⁶ Тебански краљ.

Песник осуђује крадљивце и људе с простим и ниским животним потребама јер они живот схваћају као забаву и провод, а избегавају све што је рад и дужност. Такви су људи интелектуално слаби и морално пропали, спремни да припремају потомство за уживање, нерад и пропаст – супротно божијим начелима.

Богови су људима господари и морални узор и људима приличи да о боговима лепо говоре. Зато Пиндар коригује мит и изоставља одређену причу о закланом Пелопу, а доноси причу по којој га Посејдон¹⁷ спасава.

Посејдоновим добротворством песник указује да треба веровати у владавину љубави и правде иако живот познаје мржњу и неправду. На темељу ове приче о страдању Пелопа, песник ниже своја размишљања о људима истичући њихове особине. Чим је Пелопа нестало, „Шапћућ одмах нетко ће од завидника сусједа” пустити причу о његовом страдању. Песник открива природу завидљиваца и сплеткароша као прекршилаца моралних начела.

Људи се у туђој несрећи показују недостојним поступцима откривајући своје моралне слабости. Тако се потврђује истина да они који чине заслужна дела, изазивају завист средине у којој живе. Одређено је човеку да се често нађе на удару малициозних људи. Управо од оваквих Пелопова мајка сазнаје тужну вест. На релацији контраста песник показује оно што је морално и људско у алтруистичком Посејдоновом поступку и оно неморално и нељудско у поступцима завидљиваца, суседа. Много је светлости код бесмртних богова. Њихова моћ је безгранична и неизмерна, а у сенкама дубоким стоје смртни људи. Истиче се порекло и постојање зла у човеку као теолошки проблем.

Песници размишљају и о истини од које човек никада не треба да одустаје јер је она једини прави облик лепоте. Кад су шареним лажима искићене, приче заслепе човека. Пиндар осуђује лажљивце који у слатким речима крију неистине и заваравају човека.

Често се неистина намеће и приказује као истина. Као највиши циљ човекове тежње, истина се не може постићи потпуно јер је стварност често заоденута привидом који врши насиље над истином. У истини је врлина и њој треба да тежимо. Богови су морална снага људима и само од њих човек може да сазна пут истине. Схваћена као слабост човечије природе, лаж води човека у варљив живот.

¹⁷ Бог мора код старих Грка, син Хронов и Рејин, млађи брат Зевсов, земљотресац, носио трозубо копље.

Слично Хераклу поступа и херој Пелоп у Пиндаровој песми у епизоди која говори о отмици невесте. Након што су га богови оживели, Пелоп се развио у лепа младића и одлучио да се жени.

„Кад у цвијету младости
 Маље, црна брадица осу га,
 Дичне сјети с' Хиподамије“.

Такмичи се с Еномајем и уз помоћ Посејдона успева да га победи и узме за жену његову кћер Хиподамију која му шест синова роди.

Пиндар ову причу износи у стиховима након мрачне митолошке приче о Танталу. Пелоп показује други правац који води у живот. Супротстављен је трагичној судбини стављајући се изнад ње.

Херакле је средишњи митски јунак у Бакхилидовој, а Пелоп у Пиндаровој епиникији. Оба хероја су се изборила за човечност након мука кроз које су прошли. Они у напону младости не мисле на смрт него на живот и будућност. Својим поступцима и размишљањем указују на извесне реалне вредности живота за којима човек треба да стреми. Херакле и Пелоп се враћају у свет рационалног. Прихватају оно што се може испунити, што је реално и што вреди чинити. У њиховим разумним решењима препознајемо логичку прераду митске песимистичке свести – супротстављање логоса митосу.

Љубав као узвишено осећање има важну улогу у супротстављању песимистичком доживљају живота. Она мотивише и води хероје у један бољи и лепши свет. За њу се вреди борити. Борба са Ахелојем и Еномајем је у ствари борба за љубав. Човек мора да пропати да би осетио срећу и љубав. Оно што је вредно тешко се постиже. Песимизам узмиче испред ведрине, лепоте и животне радости. Хероји потврђују да човек у патњи живи и тешкоће подноси све у нади да ће бити боље, а уложени напор и истрајност доводе човека до циља и успеха, радост и срећа долазе накнадно.

Песници су остварили вишеструк успех. Опевали су значајну личност и агонску победу, а збијеним песничким сликама, красним поређењима, метафорама, декоративним епитетима и гномским изразом остварили су посебан уметнички квалитет дубоко продирући у суштину људског живота.

Иако су два засебна дела двојице аутора, ове две епиникије су по својој тематско- идејној основици и сличној организацији грађе веома блиске. Због постојања многоструких међусобних веза могућа је успоредба ових двеју песама. Садрже исте компоненте људског живота као што су свест, религиозност, срећа, туга и међусобно се допуњују и воде истом закључку. Обе песме су интелектуалистичке јер песници обрађују мотиве којима трагају за позитивним погледом на живот. По мотивима и начину њихове обраде, композицији и идејним захтевима оне су сродне.

У обе песме Хијерон је представљен као праведник и интелектуалац који ужива у великој срећи јер је стекао највишу славу. Инспирација што извире из лепоте победе, осећање дивљења према победнику који је слика и идеала и врлине и схваћање људских судбина на плану митологије заједничко је за обе песме.

Заједничка карактеристика им је и дводимензионалност. Један слој је оно што је речима изражено и украшено, а другу димензију чини оно неизречено, али сугерисано, у чему је вредност и поетска снага песама. Компоноване су тако да им се у једном слоју јасно разабере идеја о прослављању победника што их и чини победничким песамама, а у другом слоју је она мисаона дубина њихова.

Ова мисаона димензија садржана је у изложеним сегментима старогрчког мита. На том плану указују се они животни чиниоци који су укључени у најшири контекст људске егзистенције и чине основне елементе суштине људског живота. Чињенице садржане у митологији производ су животног искуства стицаног вековима и сачуваног у легенди и предању. Не ради се само о обичном регистровању вековног искуства нити је овај слој песама настао неконтролисано изван песникове идеје, већ је смишљено заснован и чини основни темељ стваралачког акта.

Кад песници приказују еуфорију победе, сликају коња у трку, или говоре о врлинама Хијероновим, њихов песнички израз је личан. Међутим, мисаоност песама има универзалан, надличан карактер и тиче се основних принципа људског живљења који садрже етичке, филозофске и религиозне компоненте. Третирани су општељудски проблеми, увек актуелни, који неминовно прате човека на његовом „животном клатну”, како оно на једном месту рече Исидора Секулић.

Иако у знатној мери отупљује песничку оригиналност, мит је у обе песме у функцији постизања идејног циља. Песници се показују као филозофи, али не доказују одређене апстрактне појаве него песничким сликама обликују филозофске идеје пренесене из мита. Преобликовање легендарних прича у поезију, лирским обликом, тоном и изразом песници приказују митске јунаке, хероје и богове који на свој начин и из сопственог угла говоре о судбини смртног човека. Личности из античке легенде са осећањима радости, слободољубља, љубави или мржње, беса и освете увек су у загрљају немилостиве судбине. Било да су монструозни у свом понашању и у стању најдубљег људског понижења, идеализовани, или потпуно невини, у својој природи имају нешто сизифовско. Истрајавајући у свом напору показују своју злу судбину, али и своју неизмерну снагу, упорност и чврсту вољу чиме се чине јачим чак и од оних од којих су били кажњени. Та њихова борбеност представља рецепт за савлађивање препрека и мењање света у позитивном смислу.

Митолошке приче се појављују као дигресије којима се пласирају неке животне истине. У миту песници не проналазе само образац за

сликање људских мана или врлина, већ откривају један широк простор филозофско – етичког духа. У овим причама песници имају упориште јер у њима налазе захвалан материјал из кога се види логика живота. Суморна интонација митолошких епизода показује како се живот и смрт међусобно преплићу у знаку трајне људске драме у којој се човек покатакд завитла у висине, а затим нагло пада у сивило свакидашњице. Живот је неумитан и неумољив, а човек је несавршен и немоћан да да коначан суд о њему. Тече линојим успона и пада и одвија се у сталној борби између добра и зла. Њиме руководи нешто тајанствено, скривено, недокучиво и тешко је пронаћи образац по коме би могао бити уређен. Испуњен је противречностима, а човек са својим успесима, падовима, траумама и слабостима непрекидно се рве с невољама и често неотклоњивим тешкоћама.

Све оно што није допуштено и што се коси с богом у песмама је осуђено, а позитивно су оцењени морални принципи, поштење, идеализам и све оно што представља тражене вредности. У свету постоје неваљалци, али и они чији су принципи идеализовани, морални и светли. Постоје носиоци деформисана и непотпуна морала, нечасних појава и девијантних облика понашања, али и они с достојанством, чија су дела грандиозна и изазивају дивљење.

У песничкој визији нашли су се : људска поквареност и лукавост, клеветници, лажови, завидљивци, крадљивци, варалице, људи што воде разудан живот као и хуманисти и носиоци највиших људских врлина. Једни се памте по злу и служе као пример и поука шта не ваља, а други доприносе људима и показују како треба да се ради.

И непажљив читалац ће уочити да у структури обеју песама постоји супротстављеност носилаца општељудских начела с позитивним животним захтевима и оних друштвених законорушитеља који у себи носе деструкцију и не препознају опште вредности.

Песници су у сфери микрокозме кад имају у својој визији појединца и његову судбину, али углавном су на макрокосмичкој линији пошто индивидуалним судбинама илуструју и сугеришу нешто опште.

Настале пет векова пре Христа садржински песме припадају прошлости, а ипак успостављају контакт са егзистенцијализмом као модерним правцем. Обухватиле су проблеме савремене егзистенције који заокупљају и занимају данашњег човека окруженог друштвеним слабостима и изложеног сталним конфликтима. Актуелан је и увек садашњи симбол људске борбе за будућност. У огледалу прошлости ухваћено је лице модерног човека који се готово увек налази пред различитим животним изазовима стојећи немоћан пред животном загонетком често у судару свог унутрашњег бића са оним што долази споља и што на њега делује.

Стоји мишљење да су Пиндарове и Бакхилидове епиникије аристократски класно обележене и да су песници поборници племићке етике ако се има на уму њихова аристократска природа и племићко друштво у коме су живели а које је неговало ратништво и агонистику. Али, ако се узме суштина њихове поезије, видеће се да она одговара свим друштвеним слојевима и има трајну општељудску вредност.

A COMPARATIVE ANALYSIS OF TWO POEMS (EPINIKION OF PINDAR AND BACCHYLIDES)

Obrad Lukić, PhD

Abstract: Epinikion is a victory ode in the form of choral lyric, sung in praise of competitors who would win at one of the major public ceremonial games that were dedicated to the gods and held in Greece since the eighth century B.C.

This paper is an attempt of comparative analysis of these two epinikia. One poem was written by Pindar and the other by Bacchylides, but both poems are dedicated to the same man and the same event, so they have the same title 'For Hieron of Syracuse'. Ancient Greek poets, each in his own way, use poetic speeches of Hieron's Olympic victory.

By using the method of comparative analysis, the author has attempted to highlight some values of these great poems written in the fifth century B.C., but which are popular even today by their reflection.

Keywords: Bacchylides, Pindar, epinikion, Greece, god, Greek mythology, victory, happiness, poetry, life, death, truth, justice, tragedy, destiny, suffering, sorrow.

ЛИТЕРАТУРА

1. Ђурић, Н. Милош (1996). „Историја хеленске књижевности”, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд.
2. Кун, Н. А. (1990). „Легенде и митови старе Грчке”, Београд, Дечија књига,
3. Божић, Иван (1966). „Историја људског друштва и културе”, Завод за издавање уџбеника, Београд
4. „Повијест свјетске књижевности” (1977). књ. 2, уредио Владимир Вратовић, Младост, Загреб
5. Вишић, Марко (1989). „Култ муза у европској књижевној традицији”, Свјетлост, Сарајево
6. Секулић, Исидора (1971). „Огледи и записи”, М.С. и С.К.З. Нови Сад, Београд